

דף שבועי

ייחודיותו של "וַיִּכְפֹּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

לאה דימנט

להיות מובנת הן כניקוי, ביטול החטאים והשאת הנפש "נקיה", הן ככיסוי, אם הנפש חטאה – הקודש צריך להיות מורחק ממנה. באותו אופן ניתן להבין גם את משמעותו של פָּכַר – תחליף, משהו במקום, על מנת להותיר את המכופר נקי מהסכנה, מורחק ממנה. פעולת הכפרה במשמעות של ניקיון והרחקה אינה פעולה גשמית; זו אינה יצירה פיזית כלשהי, אלא התוצאה היא במישור הרוחני (ואולי גם במישור הנפשי). לכן גם התוצאה אינה מובטחת. אדם אינו יכול להחליט שהוא מכפר עכשיו על משהו. הוא יכול לנסות לכפר, או לרצות לכפר, ואולי אף לעשות מעשים שונים על מנת לכפר, אך השליטה אינה בידי של האדם, ואין הוא יודע אם פעולת הכפרה השיגה את מטרתה או לא.

ב. מי המכפר בהקשר של חטא, או של מעשה שיש עימו בעיה?

מרבית מעשי הכפרה בתורה נעשים באמצעות שליח – הכוהן או הלוי. הדוגמאות רבות מאוד, ונציין כאן רק בודדות: "תביא... אל הפֶּה... והקריבו לפני ה' וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם" (קורבן היולדת, וי' יב:ז); "וְכַפֵּר עַל-הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם" (עבודת יום הכיפורים, וי' טז:טז); "וְכַפֵּר הַלֶּהֶן עַל-הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בַּחֲטָאָה בְּשִׁגְגָה לְפָנָי ה' לְכַפֵּר עֲלָיו וְנִסְלַח לוֹ" (קרבן חטאת, במ' טו:כח).

הגדרת עבודת הלוויים היא:

וְאֵתְנָה אֶת-הַלְוִיִּם נְתָנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִבְדָּתְךָ אֶת-עֲבֹדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּאֵהָל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגִשְׁת׃ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַקֹּדֶשׁ (במ' ח:ט).

חלק מהגדרת תפקיד הלוויים הוא: לכפר על בני ישראל. הלוויים משמשים למעשה חציצה בין בני ישראל לבין הגישה אל הקודש במשכן או בבית המקדש. דרגת הקדושה במקום הזה גבוהה, ומהווה איום על מי שאינו כשיר להיות צמוד אליה. לפיכך נדרשת מגבלה; נדרש מתווך שיעשה את הכפרה, הכיסוי וההפרדה.

ג. היוזמה לכפרה. רוב הכפרות המוזכרות בתורה מקורן בציווי מאת ה' ה' מצווה את משה לעשות מעשים שונים על מנת לכפר. ישנם מקרים מועטים שבהם היוזמה לכפר לא הגיעה מציווי, אלא הייתה יוזמה "פרטית".

הראשון בתורה שכיפר במובן זה הוא יעקב. הוא רצה לכפר את פני עשיו, כלומר, הוא ביקש שמעשיו

א. משמעות המונח כפרה והפעולה לכפר. ההופעה הראשונה של השורש כ.פ.ר בתורה נמצאת בציווי לנח על בניית התיבה: "עֲשֵׂה לָךְ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר ... וְכִפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר" (בר' ו:יד). משמעות הכופר כאן היא ציפוי, וכך גם הפעולה "וְכִפַּרְתָּ", שלפי אונקלוס משמעה חיפוי. רש"י מפרש: בַּכֹּפֶר – ציפוי בזפת.

ההופעה הבאה של השורש כ.פ.ר היא בפרשת וישלח, כאשר יעקב אבינו התכוון למפגש עם אחיו עשיו, בשבו מחרן. לאחר המפגש הלילי והפלאי עם המלאך, שלח יעקב לעשיו שליחים עם מתנות, והדריך אותם כיצד לענות לשאלותיו של עשיו כשיפגשו אותו: "וְאָמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עֹבְדֶךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בְּמִנְחָה הַהֲלֵכַת לְפָנָי וְאַחֲרֵי-כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוֹלִי יֵשֵׂא פָּנָי" (בר' לב:כא). מה משמעות "אכפרה"? לפי רש"י כל כפרה שמקושרת עם עוון וחטא (כפרת עוון) ועם פנים (אכפרה פניו) משמעותה קינוח והעברה. כלומר, "לכפר פנים" משמעו לבטל רוגז, לנקות את העוון. לעומתו, אבן עזרא מבין את משמעות הכפרה באופן הפוך; מלשון כיסוי. "אכפרה פניו" – אכסה ואסתיר, בדומה לציפוי (כיסוי) התיבה של נח.

בפרשת תרומה, בתיאור כלי המשכן, יש הנחיות לעשיית הכפורת: "וְעֲשִׂיתָ כְּפָרֶת זֶהָב טְהוֹר" (שמ' כה:יז). רש"י: "כיסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה", אבן עזרא: "כי כמוהו לכפר עליו, כמו כיסוי חטאה. ולפי דעתך, שמילת לכפר עליו מגזרת כופר, והנה זה מפורש: 'ונתנו איש כופר נפשו', ושם כתוב 'לכפר על נפשותיכם'". למעשה, רש"י וראב"ע מפרשים כאן באותה משמעות של כיסוי.

לכאורה יש משמעויות כמעט הפוכות לכפרה: מצד אחד – ניקוי, ביטול, קינוח והעברה בהקשרים של חטאים או מעשים לא תקינים, ומצד שני – כיסוי וחיפוי, אך יש קשר בין שני הפירושים. גם בכיסוי וגם בקינוח-ניקוי, השאיפה היא ליצור פער כלשהו בין שני דברים. אם זה חטא או עוון – להרחיק אותם מהאדם, ואם מדובר במים – להרחיקם מהתיבה. הרצון הוא שלא יהיה ערבוב בין הדברים, אלא תהיה מחיצה, חיפוי וכיסוי, או באופן שאחד ה"צדדים" יוסר, ינוקה (החטא).

מרבית המופעים של השורש כ.פ.ר במקרא נמצאים בהקשר של עבודת הכהנים, כאשר פעולותיהם נועדו "לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שמ' ל:טו), או "וְכַפֵּר עֲלָיו הַלֶּהֶן מִחַטָּאתוֹ" (וי' ה:ו). ברוב המקרים הכפרה נעשית משהו, או על משהו¹. הכפרה יכולה

עציון: <https://etzion.org.il/he/tanakh/torah/sefer-bereishit/parashat-vayishlach/meaning-kapparat-torah>

* לאה דימנט, גבעת שמואל. 1 הרחיב בנושא זה הרב יהודה ראק במאמרו לפרשת וישלח: "משמעות הכפרה בתורה", ראו באתר ישיבת הר

הראשון שנקט ביוזמה, בפעולה מעשית לעצירת מעשה זמרי בן סלוא, היה פינחס. מעשהו של פינחס כיפר על בני ישראל, למרות שלא הייתה כל פעילות מצידם לבקשת כפרה זו, ולא הייתה להם כוונה לכפר.⁵

6. איננו יודעים אם כאשר לקח פינחס את הרומח בידו ודקר את האישה והאישה, הוא חשב שמעשהו יכפר על בני ישראל. ייתכן, כאמור, ששמע את דברי משה לראשי העם "הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" ופעל בהתאם, וייתכן שרק ראה את מעשה זמרי וכוזבי ולכן נקט בפעולה.

7. פעולתו של פינחס עצרה את המגפה שהתפשטה במהירות. התורה אינה כותבת על המגיפה לפני פעולת פינחס, אך אין ספק שהייתה זו אחת המגיפות הגדולות ביותר שאירעו לבני ישראל במדבר, מבחינת מספר הנספים בה. ישנן מגיפות שאין פירוט כמה נספו בהן (כמו: קברות התאוה, נחש הנחושת), אך מבין המגיפות שמפורט בהן מספר הנספים – זו החמורה ביותר. עשרים וארבעה אלף איש. כאמור, פעולת פינחס עצרה את המגיפה.⁶

פינחס אינו נוגע בדבר. אף אחד לא פגע בו. הוא לא נשא בתפקיד רשמי ולא הייתה לו אחריות להתנהגותם של בני ישראל. פינחס גילה כאן אכפתיות ואחריות על כלל ישראל. הוא היה גם מוכן לקחת סיכון, כי הרי לא ידע כיצד יתפתח העניין; מה תהיה תגובת העם (שכנראה חלק גדול ממנו היה שותף בחטא), מה תהיה תגובת המשפחות המיוחסות שפגע בהן (ראש בית אב בשבט שמעון, ראש אומות בית אב במדין), מה תהיה תגובת משה רבנו, וכמובן – מה תהיה תגובת הקב"ה, והאם תהיה בכלל כפרה בעקבות המעשה.⁷

הפסוקים הפותחים את פרשתנו מלמדים אותנו שהמעשה אכן גרם לכפרה, למרות שלא הגיע מהחוטאים עצמם:

פינחס בן אלעזר בן אהרן הלחן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי... תחת אשר קנא לא-להיו ויכפר על בני ישראל (במ' כה:יא,ג).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 דיונים רבים קיימים בנושא האם כפרה צריכה כוונה או לא. לדוגמה בעניין יום כיפור: הרב יהודה זולדן ב <https://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=7258>

6 נחש הנחושת עצר גם הוא את המגיפה, אך היה צורך בפעולה מצד כל פרט – להביט בנחש. כמו כן העם ביקש שם ממשה שיתפלל עליהם (במ' כא:ד-ט).

7 בנושא לקיחת אחריות, גילוי אכפתיות ולקיחת סיכון אישי, לא ניתן להתעלם מהדמיון לפעולותיהם של אנשים יקרים בבוקר שמחת תורה תשפ"ד, שנטלו סיכונים, לקחו יוזמה ויצאו להציל נפשות רבות מבלי שנקראו לכך.

יישכחו, יימחקו. הוא זה שעשה את המעשה (גנבת הברכות), והוא זה שביקש את הכפרה. רצונו לקבל כפרה מידי עשיו נבע גם מחששו לחייו ולחיי בני משפחתו השבים איתו מחרן לכנען. היוזמה לכפרה באה אם כן ממנו. זוהי כפרה מסוג שונה, משום שאינה מכוונת כלפי שמיא, אלא כלפי בן אנוש. הבקשה לכפרה נעשתה ע"י מתנות.

המעשה השני של יוזמה אישית לכפרה נעשה על ידי משה רבנו, לאחר חטא העגל:

ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאתם חטאת גדלה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם (שמ' לב:ל).

משה רבנו היה מנהיג העם; הוא שהעלה את בני ישראל ממצרים והוא שקיבל עבורם את לוחות הברית מהקב"ה. ברור שהוא חש אחריות כלפי העם, ואולי אף כגורם לחטאם. חטא העגל קרה בהיעדרו, ועתה הודיעם משה שהוא עולה שוב להר כדי להתפלל לקב"ה שיסלח לעם. בקשת הכפרה נעשתה באמצעות תפילה.

ד. ייחודיותו של מעשה פינחס

ויחל העם לזנות אל בנות מואב... ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל. ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש וישב חרון אף ה' מישראל. ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור. והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד. וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הלחן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו. ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל. ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף (במ' כה:א-ט).

מעשהו של פינחס הוא מעשה כפרה יוצא דופן בהיבטים רבים,² על אף שהשורש "כ.פ.ר." אינו נזכר בתיאור המעשה. נציין כמה מהם:

1. פינחס עצמו לא חטא; הוא לא עשה מעשה שהיה צריך להתחרט עליו, ולכן לא היה זקוק אישית לכפרה.
2. הוא לא היה מנהיג הנושא באחריות, ולפי הידוע לא היה לו שום תפקיד. לפי פשט הכתוב הוא אפילו לא התקדש לכהונה עדיין, מכיוון שמצד אחד לא נמשח לכהונה בזמן שנמשחו סבו, אהרן הכהן, ובניו, ומצד שני הוא כבר נולד, ולכן לא היה כלול בהבטחה לאהרון, שצאצאיו ימשיכו את הכהונה.
3. פינחס לא קיבל ציווי לעשות מעשה של כפרה, וגם לא קיבל הנחיה מה לעשות. ייתכן ששמע את הציווי של משה לשופטי ישראל: "הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור", אך הוא לא היה אחד מ"שופטי ישראל".³
4. לאחר שמשה נתן את ההוראה לשופטי ישראל, אין כתוב אם ראשי העם, שופטי ישראל, אכן עשו משהו. לאחר מכן, כשהגיע איש ישראל, הייתה התגובה: "והמה בכים פתח אהל מועד".⁴ זוהי תגובה פאסיבית מאוד.

2 בעניין הקנאות במעשה פינחס נכתב כבר רבות. במאמר זה ההתייחסות היא להיבטים אחרים.

3 במסכת סנהדרין פב ע"א מובא מדרש המתאר את השיחות בפתח אוהל מועד בין משה רבנו לזמרי בן סלוא ובין פינחס למשה רבנו. המדרש אף מעצים את נקיטת היוזמה האישית של פינחס.

4 לא ברור כאן מי הם הבוכים פתח אוהל מועד: האם משה והכוהנים? האם שופטי ישראל? האם כל עדת בני ישראל שלעיניהם אירע הדבר?